

[Rozhovor o filosofii a filosofování]

„O filosofii jsem vlastně nejevil dost dlouho zájem – propadl jsem nejdřív botanice, chemii a pak symbolické matematice. Naskytla se mi ale jednou možnost získat Rádlovu *Útěchu z filosofie* za to, že ji v osmi kopiích přepíšu. I když při psaní nevěnuje člověk vlastnímu textu pozornost, bylo právě to možná určující, protože neustále filosofuju (tak nějak) z kořenů Rádlova filosofování. A druhá věc je, že jsem se přihlásil na matematiku, kde ale vykládali algebru a diferenciální počet, jenže já jsem měl zájem o symbolickou logiku. A teď na filosofické fakultě Arnošt Kolman, Kozák, Rieger přednášeli logiku, Patočka ohlásil proseminář z Husserlových *Logische Untersuchungen*, tak jsem se rozhodl přejít na filosofii, kde jsem zjistil, že vlastně nechci symbolickou logiku, že jsem se sám v sobě mýlil, že chci filosofickou logiku. Takže Patočka s Rádlem způsobili, že jsem se dal na filosofii. V prosinci 1952 jsem promoval, ale už předtím se moji komunističtí spolužáci pokoušeli navrhnout, abych byl vyloučen ze studia – jako jeden z mála jsem po únoru prošel – stále jsem tu vystupoval jako křesťan, a to jim šlo na nervy, naštěstí právě komunističtí profesori Svoboda a Rieger to shodili se stolu a já mohl dostudovat. Pak už na mě ale chodily jen posudky od svazáků, takže po promoci v prosinci 1952 jsem několik měsíců marně sháněl zaměstnání a šel jsem do Stavobetu dělat pomocného zedníka, kopáče a betonáře.“

Přetěžko lze hledat okamžik zrození filosofa; kdo chce oktrojovat, zda je či není někdo filosofem, nepořídí. Proto na věci nic nezměnilo, že byl Ladislav Hejdánek jako filosof zaměstnán jen necelé tři roky – ve Filosofickém ústavu (jakožto nemarxista!). Jinak byl nucen hledat všemožná zaměstnání, zatímco povolání zůstávalo. V tomto roce již tedy působí na pražské filosofické fakultě a vedle toho i na evangelické teologické fakultě. Čímž vlastně i skončila doba bytových seminářů.

Kdy vůbec začaly bytové semináře?

Hned v roce 1970. Měl jsem tenkrát dva tři semináře týdně, ale byli jsme velice opatrní, střídali jsme byty, měnili data. Po začátku Charty pak Tomín začal s pravidelným seminářem, ale policie to neustále znemožňovala. Tak jsem řekl, kdo má co ztratit, ať raději přestane chodit, a začali jsme v dubnu 1980 s novými semináři, kam pak chodilo několik lidí z mých seminářů, několik od Tomína a několik úplně nových. Pak nás policie začala obtěžovat po roce 1982, kdy si myslila – po Jaruzelského puči v roce 1981 – že nadešla pravá chvíle, aby nás mohli zlikvidovat. Jenom když přijeli cizinci, tak nás nechali na pokoji. Totiž – ještě za Tomína zatkli [zřejmě jméno nějakého anglického přednášejícího – Anthony Kenny? pozn. red.] s manželkou a podlouhým výslechu je odvezli doprostřed bavorského lesa. Poprask, který pak následoval, byl tak veliký, že se už neodvážili udělat něco podobného.

Nemáte alespoň trochu stesku po tom filosofování „mezi kotelnou a seminářem“?

Stesk... těžko říct, ale fakt je, že jsem tehdy přečetl daleko víc než teď. Sice teď taky musím pracovat s literaturou, ale to jen ad hoc, Celou knihu se mi od ledna přečíst nepodařilo, což je poněkud zoufalé. Ale tu změnu vítám především v jedné věci. Na bytové semináře chodilo jen několik lidí, jak jich bylo víc než patnáct, už se do pokoje nevešli. A je tu ten problém – najít lidi, kteří by v tom pokračovali. Chtěl bych si vybrat někoho sám, protože té ztracené generaci dnešních čtyřicátníků to nechci nechat v rukou. Je potřeba s tím tady hnout, zvednout

úroveň katedry, a proto je ohromné, že mi sem chodí tak kolem dvou set padesáti lidí, takže si budu moci vybrat. A to z patnácti lidí dost dobře nejde.

V přednáškách hovoříte o nepřírozenosti obce - polis. Nemáte za to, že nynější přepolitizovanost světa je jakýmsi sesmýknutím obce do větší a přitom chybné hloubky této nepřírozenosti?

Obec je nepřírozená nikoliv proto, že je zvrhlá, ale že není od přírody, jak tvrdil Aristoteles. Což je něco jiného. Po mém soudu měl však Aristoteles pravdu zase v tom, když říká, že člověk je zoon politikon, tedy politický živočich. A já nevím, proč bychom měli vidět v přepolitizovanosti nějakou chybu, pokud jde o skutečnou a řádnou politiku. Nebylo by ale v pořádku, kdyby byl jen tím politickým živočichem a jiné oblasti života tak dával stranou. Ale přestože přijmeme tuto tezi, že politika ani stát není to nejdůležitější v lidském životě, tak do něho patří a spíše bych považoval za vadné, když se někdo o politiku nestará a odvrací se od ní. Jiná věc je, že se vytvořila jistá problematická tradice politiky a političnosti. Pak se tedy musíme obracet ne proti političnosti, ale proti falešné političnosti, a říci, co to ta falešná političnost je. Například politika chápaná jako jistý druh společenské techniky, jíž se má za pomoci lidí (protože bez nich to nejde), jistým způsobem ovládaných, dosahovat zvolených cílů - to je nesprávná politika. Protože politika je věc veřejná, každý má svá základní práva, a má tedy co mluvit do toho, čemu se říká res publica.

Myslím teď hlavně na to, že politika může člověka pohltit, pozřít, a že tak dojde k jeho odosobnění...

To neplatí jen o politice, to platí o všem. Člověk je také „homo faber“ to znamená člověk - výrobce. Je schopen vytvářet nové skutečnosti, nové věci. Vytváří je přetvářením materiálu, který najde, a tu se stává, že se mu jeho výtvar odvíjí a že se postaví proti němu. To zejména platí o společnosti. Stát je například takový výtvar, lidé si jej vytvořili, ale nejen vytvořili, ale oni musí pro ten stát každodenně něco dělat, každodenně mu musí napomáhat v pokračování jeho existence, musí ho respektovat, musí mu nahrávat. A přesto se tento stát velmi často postaví proti nim, proti celé společnosti, emancipuje se od těch, kdo ho vytvořili, a naopak se je snaží ovládnout. To je přílišné nebezpečí a je mu možné čelit jen tak, že rozumíme mechanismům odcizení a najdeme způsob, jak mu bránit. Ale to není nic proti politice, to platí ve všech oborech. Když se například nějakému koníčku věnujete nadměrně, tak to nějak pošramotí váš život. A nemáte třeba kde bydlet, protože v bytě máte samé zkameněliny. Anebo máte tolik starostí, co se známky anebo s jinými předměty svého zájmu, že už nemáte čas na mnohou jinou činnost. Člověk se takhle stává otrokem svého zájmu, a tomu musí bránit. Neznamená to nemít koníčka, jen to nesmí přerůst.

Dá se tedy o falešné politice, o které jste hovořil, říci, že vlastně člověka zpředměťuje...?

Souvisí to, ale je to vlastně jiný trend, charakteristický zejména pro evropskou kulturní tradici, která je pod vlivem řeckého vynálezu pojmu a pojmovosti spojena s nahlížením na skutečnosti, jako by to byly předměty. Takže se nakonec člověk i na ne-předměty jako jsou zvířata, rostliny, jako je druhý člověk, dívá jako na předměty. A to nemůže než dopadnout špatně, když do toho navíc zapojí schopnost technicky zvládat obrovské síly a ohrožovat tak přírodu, druhé lidi i sebe. Potom počítat s lidmi jako s předměty je nejen ponižování těch druhých, to je vlastně deklasování sebe sama. Člověk totiž nemůže být člověkem bez

druhých lidí a bez vztahu k nim. Ale když se k nim špatně vztahuje, tak vlastně sám upadá a rozkládá se.

Co pro vás jako filosofa znamená slovo Bůh?

Filosoficky vůbec nerad mluvím o Bohu, neužívám toho slova, poněvadž je nábožensky zatíženo, a mně se zdá, že je třeba křesťanství očistit od náboženských konotací. Bůh je po mém soudu obecně náboženský pojem a už v židovské a křesťanské tradici docházelo k přeznačování toho pojmu. Boží jméno se nesmělo vyslovovat, Ježíš sám o sobě říká, že je cesta, pravda a život. Tedy myslím, že to není žádné posvátné slovo a že je možno ho nepoužívat. Raději budu po vzoru J. L. Hromádky, Rádl a některých dalších, ale i evangelia, užívat slovo pravda. Žijeme v tradici pojmového myšlení řeckého typu a to znamená, že s každým pojmem je spojena myšlenková konstrukce předmětného charakteru. Právě pojem Bůh je na celé věci nejproblematictější. Ne Bůh, ale pojem Bůh. Myšlenková konstrukce, s níž je spojen, je naprosto nevhodná a nevystihuje, co vlastně původně slovo Bůh mělo znamenat. Podobně jako s pravdou musíme počítat, zatímco pojem pravda je vysoce problematická věc. Snad až jestli se podaří zaběhnout jiný způsob pojmovosti, bychom mohli vymezit, co je pravda. My vlastně pravdu, kterou chceme pojmut, uvádíme do zajetí, jímáme ji, uchvacujeme ji. Jenže pravda je skutečnost, které se nemůžeme zmocnit. Proto Rádl ve své Útěše z filosofie modifikuje o sto let starší Marxův výrok, když říká, že ne my máme pravdu, ale pravda má nás. Když chcete být věren pravdě, musíte ukazovat ve světle pravdy to, co je pravda, ale nemůžete říkat o pravdě, jaká je. Ve chvíli, kdy se obracíte od věcí, které máte vidět a ukazovat ve světle pravdy, a chcete ukázat samotnou pravdu, tak vám ta pravda uteče.

Do toho zapadá ještě jiná věc: po mém soudu není žádná legitimní filosofická disciplína, která by mohla vystupovat jako jakási nauka o pravdě – alethologie. A z téhož důvodu nepřipouštím ani, že by byla nějaká legitimní filosofická teologie.

Filosof je odpovědný pravdě, ale pravdivost mu mnoho platná není, když si ji musí nechat pro sebe, protože lidé či obec jej odmítají. Co s tím?

To je jedna z největších otázek filosofie, když je filosof nutně loajální vůči lidem kolem sebe, vůči své společnosti, a přitom jeho loajalita nesmí jít tak daleko, aby filosof dělal to, co společnost od něho chce. On je loajální vůči společnosti a slouží jí tím, že dělá filosofii. A filosofie je láska k moudrosti nebo láska k pravdě, jak je už u Platóna – filosof tedy slouží tím, že bádá, zkoumá, odhaluje a ukazuje pravdu, že se stává tlumočnickem pravdivého pohledu na skutečnost. A jestliže se to společnosti nelíbí a společnost chce jiný, lepší obraz, musí filosof stále s pravdou počítat jako s tím nejvyšším příkazem, nejvyšší normou. A pak jde o to, jak přesvědčit lidi, další členy společnosti, že není nejdůležitější, aby filosof vyplnil, co oni chtějí, nýbrž je také pro ně samotné, nejdůležitější poznat, jak věci jsou, i když se jim do toho nechce. Tento problém bude vždycky před filosofem a před filosofii, a jediná cesta, která odtud vede, je, že se filosof bude podílet na zvyšování vědomí a svědomí každého člena společnosti v tomto směru. To jest, že bude dělat, co bude moci nejen v bádání, výzkumu a přemýšlení, ale i v spolupráci na kultivaci společnosti. My jsme dnes jako společnost velice devastovaná, filosofové by tedy měli spolupracovat na tom, aby devastace ustoupila a aby se na její místo dostala společnost kulturní.